

Επιστημονική Εργασία υπό Εξέλιξη (Working Paper) No. 688

**Μια σταθερή ματιά σε μια εθνική καταστροφή και στην πιθανή διάλυση της
ευρωζώνης: Η κρίση χρέους της Ελλάδας σε γενικό πλαίσιο***

Του

Χ. Πολυχρονίου
Ινστιτούτο Οικονομικών Levy

Σεπτέμβρης 2011

*** Το άρθρο είχε ανατεθεί από το Ερευνητικό Ινστιτούτο Πολιτικής Οικονομίας (PERI) του Πανεπιστημίου της Μασαχουσέτης στο Άμχερστ και αναρτήθηκε αρχικά ως Research Brief του PERI.**

The Levy Economics Institute Working Paper Collection presents research in progress by Levy Institute scholars and conference participants. The purpose of the series is to disseminate ideas to and elicit comments from academics and professionals.

Levy Economics Institute of Bard College, founded in 1986, is a nonprofit, nonpartisan, independently funded research organization devoted to public service. Through scholarship and economic research it generates viable, effective public policy responses to important economic problems that profoundly affect the quality of life in the United States and abroad.

Levy Economics Institute
P.O. Box 5000
Annandale-on-Hudson, NY 12504-5000
<http://www.levyinstitute.org>

Copyright © Levy Economics Institute 2011 All rights reserved

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), που αναδύεται μετά τη φρίκη του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, ιδρύθηκε κατά ένα μεγάλο μέρος ως αντίδραση στα ευρωπαϊκά γεωπολιτικά εμπόδια παρά ως μια συντονισμένη έκφραση ιδεαλιστικών φιλοδοξιών για την δημιουργία κάποιου είδους πανευρωπαϊκού κράτους που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει το όραμα της «αιώνιας ειρήνης» του Ιμμάνουελ Καντ. Οι ιδρυτές της ΕΕ είχαν ως πρωταρχικό στόχο να φέρουν «τη Γαλλία και τη Γερμανία μαζί» με σκοπό να εξορκίσουν «τους δαίμονες του παρελθόντος». [1] Αυτή ήταν μια πολιτική αποστολή και η οικονομική συνεργασία θεωρήθηκε πως ήταν το κλειδί της επιτυχίας.

Το ευρωπαϊκό πρότζεκτ, που βρίσκεται τώρα στο 60^ο έτος του, είναι δίχως αμφιβολία η πλέον τολμηρή και καινοτόμα κίνηση προς μια οικονομική ολοκλήρωση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Έχοντας εξελιχθεί από την Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (1952) σε μια «Ένωση» ύστερα από την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχ (1993), που καθόρισε τις διατάξεις για τη δημιουργία ενός ενιαίου νομίσματος (το ευρώ) και προετοίμασε το έδαφος για την καθιέρωση μιας Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1998), η ΕΕ περιλαμβάνει 27 κράτη μέλη με τον συνολικό πληθυσμό να ξεπερνάει τα 500 εκατομμύρια ανθρώπων και παράγει ένα ΑΕΠ κοντά στα 13 τρισεκατομμύρια ευρώ, που την καθιστά την μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Το ευρώ είναι το νόμισμα με την μεγαλύτερη κυκλοφορία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και χρησιμοποιείται από 17 κράτη μέλη, τα οποία συνθέτουν την αποκαλούμενη ευρωζώνη.

Εντούτοις, η κατάσταση μόνο καλή δεν είναι στην Ευρωχώρα. Η οικονομική κρίση που ξέσπασε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2007 μετά από την κατάρρευση της Lehman Brothers διαδόθηκε γρήγορα στην Ευρώπη [2] και η ήπειρος βρέθηκε σε χρόνο ρεκόρ στη μέση της πιο σοβαρής οικονομικής και δημοσιονομικής της κρίσης από τη δεκαετία του '70. Αρχικά, υπήρξαν απειλές για μια χρηματοοικονομική κατάρρευση, με τις κυβερνήσεις από το Λονδίνο στο Βερολίνο να τρέχουν να σώσουν τις τράπεζες που παράπαιαν. Η κατάσταση στην Ισλανδία ήταν ιδιαίτερα ολέθρια δεδομένου ότι η οικονομία της χώρας είχε πληγεί σοβαρά από την πιστωτική κρίση. Μια παρόμοια κατάσταση έλαβε μέρος στην Ιρλανδία, με την κυβέρνηση να παρεμβαίνει για να εγγυηθεί την βιωσιμότητα των κύριων τραπεζών της χώρας. Τον Μάρτη του 2010, ο κυβερνήτης της κεντρικής τράπεζας της Ιρλανδίας, Patrick Honohan, περιέγραψε την ιρλανδική κρίση ως «μια από τις ακριβότερες τραπεζικές κρίσεις στην παγκόσμια ιστορία» [3].

Η οικονομική φρίκη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν σταμάτησε με τις τραπεζικές κρίσεις. Ένα κύμα κρίσεων δημόσιου χρέους ακολούθησε έκτοτε, με την Ελλάδα να δείχνει το δρόμο. Καθώς η πιθανότητα να δηλώσει η Ελλάδα πτώχευση ενώπιον του τεράστιου δανειακού βάρους που είχε επωμιστεί έγινε αρκετά πραγματική, η ΕΕ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) παρενέβησαν με ένα ογκώδες σχέδιο διάσωσης (ένα σχέδιο διάσωσης 110 δισεκατομμυρίων ευρώ εγκρίθηκε τον Μάιο του 2010) που περιλάμβανε ένα πρόγραμμα διαρθρωτικής προσαρμογής που περιείχε σκληρά μέτρα λιτότητας. Η αναδιάρθρωση του μη διαχειρίσιμου χρέους της Ελλάδας αποκλείστηκε εντελώς ως επιλογή από τους αρχηγούς της ΕΕ, επιλέγοντας

άντ' αυτού να μετατρέψουν την Ελλάδα σε ένα πειραματόζωο για την ριζοσπαστικότερη νεοφιλελεύθερη μετατροπή μιας εθνικής οικονομίας από την εποχή της Μάργκαρετ Θάτσερ.

Η Ελλάδα, μια οικονομία με μακροπρόθεσμα δομικά προβλήματα και διαβόητα γνωστή για την ανεπάρκεια του δημόσιου τομέα της και το επίπεδο διαφθοράς της, είναι «ο αδύναμος κρίκος» της ευρωζώνης και αποτελεί μόνο το 2% του συνολικού ΑΕΠ της Ε.Ε. Παρά ταύτα, αυτό δεν σταμάτησε την ελληνική κρίση χρέους από το να εξαπλωθεί όπως η Έμπολα σε όλη την ευρωζώνη, [4] επηρεάζοντας ιδιαίτερα τις άλλες περιφερειακές οικονομίες. Με τις αγορές να αισθάνονται ότι το σχέδιο διάσωσης της Ε.Ε. και του ΔΝΤ επρόκειτο να καταστήσει το ελληνικό χρέος ακόμα πιο μη βιώσιμο, μια επίδραση ντόμινο τέθηκε σε κίνηση που σύντομα κατέληξε σε μια συστημική ευρωζωνική κρίση.

Η κρίση της ευρωζώνης είναι μια κρίση του παγκόσμιου νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και όλων αυτών που υποδηλώνουν οι ελεύθερες αγορές: Οικονομική αβεβαιότητα και αυξανόμενος κίνδυνος, διογκούμενη ανισότητα και κοινωνική δυσφορία, μεγαλύτερη ελευθερία για το κεφάλαιο και λιγότερη πολιτική δημοκρατία. Από αυτή την άποψη, το ελληνικό πρόβλημα, με δεδομένο το γεγονός ότι διαθέτει μερικά μοναδικά και εξαιρετικά ασυνήθιστα χαρακτηριστικά, είναι επίσης ένα ευρωπαϊκό πρόβλημα—ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που η κρίση της Ιρλανδίας είναι ένα ευρωπαϊκό πρόβλημα. Σε τελευταία ανάλυση, πώς ήταν δυνατόν δύο χώρες με τόσο ανάμοιες οικονομίες να καταλήξουν να έχουν την ίδια κοινή μοίρα; [5]. Στο νεοφιλελεύθερο σύμπαν, όπου η πολιτική έχει παραδώσει την εξουσία σε μια ολιγαρχική ελίτ, οι εθνικές οικονομίες είναι στο έλεος του αρπακτικού καπιταλισμού και, κατ' επέκταση, οι διαμορφωτές της πολιτικής φαίνεται να μπορούν να κάνουν ελάχιστα πράγματα για να επηρεάσουν εκβάσεις. Πραγματικά, ποιος μπορεί να αρνηθεί σήμερα ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός έχει βυθίσει ένα μεγάλο μέρος του κόσμου σε μια κρίση πρωτοφανών αναλογιών, προκαλώντας δυστυχία και πόνο σε εκατομμύρια ανθρώπους; Οικονομική ανασφάλεια, μαζική ανεργία, συρρικνούμενοι μισθοί, ένδεια, κοινωνική περιθωριοποίηση, φόβος, εγκληματικότητα και κοινωνική αποσύνθεση ορίζουν τώρα τα χαρακτηριστικά πολλών προηγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών. Με την ανάπτυξη να συγκεντρώνεται κατά ένα μεγάλο μέρος στις κερδοσκοπικές χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και στην συμπίεση των μισθών προς τα κάτω, ο πλούτος διανέμεται τόσο ανομοιόμορφα που τα κοινωνικά και ιστορικά όρια μεταξύ πλούσιων και φτωχών εθνών έχουν τελείως καταρρεύσει. Ο πλούτος και η ένδεια συνυπάρχουν μαζί, πολύ κοντά, σε πολλές πόλεις στις προηγμένες κοινωνίες ακριβώς όπως γίνεται στον λιγότερο ανεπτυγμένο κόσμο.

Με την πεποίθηση ότι, οι αγορές, λειτουργώντας με τους δικούς τους όρους είναι το καλύτερο μέσο για τη μεγιστοποίηση της οικονομικής μεγέθυνσης και της οικονομικής ανάπτυξης και πως τα κοινωνικά συμφέροντα εξυπηρετούνται καλύτερα όταν τα άτομα ενεργούν περισσότερο ως καταναλωτές από πολίτες, το νεοφιλελεύθερο δόγμα έχει γίνει ένας τρομακτικός δυστοπικός εφιάλτης. Στη γυμνή ουσία του, ο νεοφιλελευθερισμός αντιπροσωπεύει μια αντεπανάσταση στο μεταπολεμικό καθεστώς στον τομέα των οικονομικών και

κοινωνικών δικαιωμάτων και συνδέεται με τα συμφέροντα των πλουσίων, των εταιριών και των αναγκών της κυρίαρχης μορφής κεφαλαίου στον σύγχρονο καπιταλισμό, αυτή του χρηματοκεφαλαίου. Ο νεοφιλελευθερισμός έχει υποχρεώσει σε φιλελευθεροποίηση των όρων εργασίας, ιδιωτικοποίηση των κρατικών περιουσιακών στοιχείων, περικοπές του προϋπολογισμού στα κοινωνικά προγράμματα, στη δημόσια εκπαίδευση και στην δημόσια υγεία. Έχει προστατεύσει μεγάλες φορολογικές περικοπές για τους πλούσιους, την ακίνητη περιουσία, τις τράπεζες και τις χρηματοοικονομικές συναλλαγές. Έχει λειτουργήσει για να ενισχυθεί το ποινικό κράτος. Έχει υποστηρίξει την ποινικοποίηση της ένδειας και την ποινικοποίηση πολλών κοινωνικών κινήματων που αντιστέκονται στην κατάρρευση του δημόσιου χώρου.

Με παρόμοιο τρόπο με αυτό που συνέβη στον Τρίτο Κόσμο τις δεκαετίες του '70 και του '80, η Ευρώπη έχει πέσει θύμα της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής. Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση που κορυφώθηκε τον Σεπτέμβρη-Οκτώβρη του 2008 έχει μετατραπεί σε μια παγκόσμια κρίση απασχόλησης. Η κρίση έχει σκεπάσει όλη την Ευρώπη και απειλεί να αποσυναρμολογήσει τα τελευταία απομεινάρια της οικονομίας της κοινωνικής αγοράς και να ολοκληρώσει την καταστροφή των κοινωνικών δικαιωμάτων που αποκτήθηκαν από τον κόσμο της εργατικής τάξης κατά τη διάρκεια των τελευταίων πενήντα ετών.

Από τη Συνθήκη του Μάαστριχ, όπου η Ευρώπη εξέφρασε πλήρως την πρόθεσή της να ενστερνιστεί και να ενδυναμώσει το παγκόσμιο νεοφιλελεύθερο πρότζεκτ, η διάβρωση των εγγυήσεων κοινωνικής πρόνοιας εντείνεται διαρκώς και μόνο η λαϊκή αντίσταση αποτελεί εμπόδιο στη πλήρη αποσυναρμολόγηση της σοσιαλδημοκρατίας. Τώρα, καθώς η παγκόσμια κρίση έχει διαδοθεί στην Ευρώπη, φέρνοντας στην πρώτη γραμμή τις ρωγμές στο σύστημα του ευρώ ως ενιαίο νόμισμα σε όλη την ΕΕ, τα δημοσιονομικά προβλήματα και το δημόσιο χρέος έχουν αναδυθεί ως τα πλέον πιεστικά ζητήματα. Δημοσιονομική πειθαρχία και αυστηρά μέτρα λιτότητας εφαρμόζονται προκειμένου να καθησυχάσουν οι παγκόσμιες χρηματαγορές και να παρασχεθεί σταθερότητα στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα.

Η Ελλάδα βρίσκεται τώρα κάτω από τις εντολές της ΕΕ και του ΔΝΤ λόγω του μη διαχειρίσιμου μεγέθους του χρέους της και έχει υποβληθεί, κατά συνέπεια, σε δρακόντεια μέτρα λιτότητας. Η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιταλία, η Γαλλία, και η Αγγλία έχουν γίνει μέλη της Ευρωπαϊκής λέσχης λιτότητας, προχωρώντας σε βαθιές περικοπές του προϋπολογισμού. Η Λετονία και η Ρουμανία είναι επίσης κάτω από τη επίβλεψη της ΕΕ και του ΔΝΤ και οι οικονομίες τους έχουν υποβληθεί σε θεραπείες σοκ για τα δάνεια διάσωσης που έλαβαν.

Στη νεοφιλελεύθερη δυστοπία, οι ιδεολογικές διακρίσεις μεταξύ σοσιαλδημοκρατικών και συντηρητικών πολιτικών κομμάτων έχουν εξαφανιστεί. Στην Ελλάδα και την Ισπανία, οι «σοσιαλδημοκρατικές» κυβερνήσεις έχουν απορρίψει ακόμη και την πρόφαση ότι είναι φορείς προοδευτικής μεταρρύθμισης. Αυτές οι κυβερνήσεις επιβάλλουν πρωτόγνωρες περικοπές και μέτρα λιτότητας, μειώνοντας σημαντικά το βιοτικό επίπεδο για τους εργαζόμενους μέσω της ανάσχεσης καθιερωμένων

κοινωνικών προγραμμάτων, κοινωνικών δικαιοδοσιών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η Ελλάδα είναι κατά πολύ το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα για το πόσο εύκολα μια «σοσιαλιστική» κυβέρνηση μπορεί να γίνει φορέας στην υπηρεσία του παγκόσμιου νεοφιλελεύθερου πρότζεκτ. Στην εκλογική εκστρατεία του 2009, το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Ελλάδας, το ΠΑΣΟΚ, που καθοδηγούταν από τον Γιώργο Παπανδρέου, πρόσφερε το πρότυπο της «συμμετοχικής δημοκρατίας» ως το θεμέλιο μιας νέας πολιτικής. Όμως, η πρώτη κίνηση του Παπανδρέου όταν ανέλαβε ως νέος πρωθυπουργός ήταν να προετοιμάσει το έδαφος για να παραδώσει την Ελλάδα στο ΔΝΤ—και να αποκρύψει αυτό το αποκρουστικό γεγονός από τους Έλληνες πολίτες μέχρι την τελευταία στιγμή [6].

Η ανάλυση που ακολουθεί είναι μια προσπάθεια να εξεταστεί το πολιτικοοικονομικό υπόβαθρο της κρίσης χρέους της Ελλάδας και να υπογραμμιστούν τα καταστροφικά αποτελέσματα που έχουν τα μέτρα λιτότητας για τον πληθυσμό της χώρας και για τις προοπτικές για οικονομική ανάκαμψη. Αν μη τι άλλο, οι πολιτικές της ΕΕ και του ΔΝΤ που αυτήν την περίοδο εφαρμόζονται θα εξασφαλίσουν την χρεοκοπία της χώρας και θα υποχρεώσουν την Ελλάδα σε έξοδο από το ευρώ. Οι ακραίες νεοφιλελεύθερες πολιτικές της ΕΕ, σε συνδυασμό με τη διφορούμενη προσέγγιση στην περαιτέρω οικονομική και πολιτική ενότητα εκ μέρους της Γερμανίας και της Γαλλίας, αυξάνουν αισθητά τον κίνδυνο της πιθανότητας της διάλυσης της ευρωζώνης και ακόμη και το ξήλωμα του προγράμματος της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Λαμβάνοντας υπόψη όλο αυτό, το γεγονός ότι οι ηγέτες της ΕΕ έχουν δυσκολία με τον χειρισμό του ελληνικού προβλήματος και στην παροχή μιας διεξοδικής λύσης για την κρίση χρέους στην ευρωζώνη έχει να κάνει με τους ίδιους τους περιορισμούς του νεοφιλελεύθερου οικονομικού καθεστώτος στο οποίο λειτουργούν οι σχεδιαστές της πολιτικής, και που βοήθησαν να δημιουργηθεί, και πολύ λιγότερο με θέμα πολιτικής ανικανότητας. Η αρχιτεκτονική της διακυβέρνησης της ευρωζώνης, σε συνδυασμό με τις ασυμμετρίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, περιορίζουν εξαιρετικά γρήγορες, εκτεταμένες πολιτικές αποφάσεις για την διαχείριση της κρίσης χρέους, συμπεριλαμβανομένου του τραπεζικού συστήματος της Ευρώπης που έχει τεράστια έλλειψη κεφαλαιοποίησης για αποτελεσματική λειτουργία. Υπό αυτήν την έννοια, η πρόσφατη διαμαρτυρία του πρώην Καγκελάρου Helmut Kohl, όπως αναφέρθηκε στο περιοδικό *Der Spiegel*, ότι «η Καγκελάρια Merkel καταστρέφει την Ευρώπη μου» [7] περιλαμβάνει ένα στοιχείο αλήθειας, αλλά επίσης αποκαλύπτει μια έλλειψη πλήρους εκτίμησης για το πόσο μακριά απέχει η σημερινή Ευρώπη από το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο που η ήπειρος αντιπροσώπευε μόνο πριν μερικές δεκαετίες.

ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΥΡΩ

Όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην ευρωζώνη, την 1η Ιανουαρίου του 2001, το συναίσθημα ανάμεσα στην πολιτική ελίτ και την οικονομική και επιχειρηματική κοινότητα στην Αθήνα ήταν, φυσικά, εορταστικό. Ο Έλληνας Υπουργός Οικονομικών Γιάννος Παπαντωνίου περιέγραψε το γεγονός ως «ιστορική ημέρα που θα τοποθετούσε την Ελλάδα σταθερά στην καρδιά της Ευρώπης»

ενώ ο πρωθυπουργός Κώστας Σημίτης διατύπωνε την άποψη ότι «όλοι ξέρουμε πως η ένταξη μας στην ΟΝΕ (ευρωπαϊκή νομισματική ένωση) εξασφαλίζει για μας μεγαλύτερη σταθερότητα και ανοίγουμε νέους ορίζοντες» [8]. Τελικά, και οι δύο τους κατέληξαν να θεωρούνται από την κοινή γνώμη ως οι πολιτικοί που κυβέρνησαν κατά τη διάρκεια της πιο μεγάλης και συνεχούς περιόδου διαφθοράς στην σύγχρονη Ελλάδα.

Η ελληνική πολιτική και οικονομική ελίτ ήταν σε απόλυτη συμφωνία με τους ευρωπαϊούς οικονομολόγους και δημόσιους αξιωματούχους πως ένα ενιαίο νόμισμα θα παρήγε σημαντικά οφέλη. Μια έκθεση από την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τον τίτλο «Μια Αγορά, Ένα Νόμισμα,» που δημοσιεύθηκε περίπου 10 χρόνια προτού τεθεί σε ισχύ το ευρώ, περιέγραφε ποια θεωρούσε ότι είναι τα σημαντικότερα οφέλη ενός ενιαίου νομίσματος αλλά υπογράμμισε και μερικά από τα κόστη που συνδέονται με αυτό [9]. Ως ήταν αναμενόμενο, η ελληνική πολιτική ελίτ επέλεξε να αγνοήσει το τελευταίο καθώς αυτό θα σήμαινε αντιμετώπιση της σκληρής πραγματικότητας πως η ελληνική οικονομία δεν ήταν σε θέση να συμμετάσχει σε έντονο ανταγωνισμό σε μια ενιαία ενοποιημένη αγορά με ένα ενιαίο νόμισμα, και εστίασε την εκστρατεία δημόσιων σχέσεων της στο να πείσει το σύνολο των πολιτών για την μεγάλη ιστορική ευκαιρία που παρείχε η ένταξη στην ευρωζώνη. Για παράδειγμα, ένα από τα κύρια οφέλη του ευρώ, σύμφωνα με την έκθεση, ήταν ότι «θα επιταχύνει τη οικονομική ολοκλήρωση και την οικονομική μεγέθυνση μέσω αυξανόμενου ανταγωνισμού και υψηλότερης παραγωγικότητας» [10].

Το ευρωπαϊκό πρότζεκτ για οικονομική και νομισματική ένωση υπό τη μορφή ενιαίου νομίσματος είχε επικριτές, και μάλιστα μερικοί απ' αυτούς ήταν μέσα στην ίδια την Γερμανία. Ο Wilhelm Hankel, ο Karl Albrecht Schachtschneider, ο Joachim Starbatty, και ο Wilhelm Nolling ήταν τέσσερις καθηγητές που αντιτάχθηκαν στο ευρώ εξ' αρχής και προσπάθησαν να σταματήσουν προσφεύγοντας στο ανώτατο δικαστήριο της Γερμανίας. Προφανώς, έχασαν την υπόθεση. Προσπάθησαν πάλι 12 χρόνια αργότερα ισχυριζόμενοι πως ήταν παράνομη η γερμανική διάσωση της Ελλάδας. Έχασαν ξανά. Το βασικό τους επιχείρημα ήταν ότι πως ήταν σαθρή η αρχιτεκτονική του ευρώ και πως θα οδηγούσε στην πτώση των ευρωπαϊκών οικονομιών. Σε μια πρόσφατη συνέντευξη που είχα με έναν από τους τέσσερις γερμανούς καθηγητές, ο οικονομολόγος Joachim Starbatty αισθάνθηκε δικαιωμένος και επανέλαβε την ένστασή του για το ευρώ: «Μια νομισματική ένωση μπορεί να επιζήσει μόνο εάν η οικονομική ανταγωνιστικότητα όλων των κρατών μελών κινείται προς την ίδια κατεύθυνση και εάν οι διαφορετικές κυβερνήσεις εφαρμόζουν μια υγιή δημοσιονομική πολιτική» [11].

Ένα παρομοίως ισχυρό επιχείρημα που προβλήθηκε εναντίον ενός ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος ήταν ότι μια βιώσιμη σύγκλιση στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο εις βάρος ακόμα υψηλότερων ποσοστών ανεργίας. Σύμφωνα με αυτό το επιχείρημα, η οικονομική και η δημοσιονομική πολιτική στην ευρωζώνη θα πρέπει να οδηγήσει σε πραγματική σύγκλιση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, διαφορετικά η ανεργία θα έφθανε σε μη αποδεκτά επίπεδα. Όμως, πραγματική σύγκλιση (ανάπτυξη, δημιουργία πλούτου, πραγματικό κόστος

αμοιβών, ανεργία, παραγωγικότητα) σε ένα νεοφιλελεύθερο οικονομικό περιβάλλον, οι επικριτές υπαινίχθησαν, είναι μια χίμαιρα. Πράγματι, οι επικριτές έχουν αποδειχθεί να έχουν δίκιο, τουλάχιστον σε αυτό το σημείο: το ευρώ έχει οδηγήσει σε μεγαλύτερη οικονομική και κοινωνική ανισότητα μεταξύ των διαφόρων εθνικών οικονομιών, έχει επιδεινώσει το πρόβλημα της ανεργίας στις περιφερειακές οικονομίες, και έχει παραγάγει τεράστιες μεταβιβάσεις από την περιφέρεια προς το κέντρο. Αλλά το να περίμενε κανείς την πολιτική και την οικονομική ελίτ στην Ελλάδα να συμμετάσχει σε τέτοιους συλλογισμούς και να αναρωτιέται εάν ήταν σοφό για τη χώρα να ενταχθεί στο ευρώ θα ήταν ισοδύναμο με το να περιμένει κανείς έναν καρχαρία να κάνει στροφή και να γυρίσει πίσω στη μυρωδιά του αίματος. Η εύκολη πρόσβαση στη διεθνή πίστωση με χαμηλό επιτόκιο θα βοηθούσε όχι μόνο να στηρίξει το πρότυπο ανάπτυξης και στρατηγικής των τελευταίων 30 ετών, αλλά θα διέυρνε επίσης κατά πολύ τις ευκαιρίες για δωροδοκία, παράνομα μερίδια και λαδώματα για την πολιτική τάξη. Όσον αφορά τους ακαδημαϊκούς νεοφιλελεύθερους οικονομολόγους, που ήταν αφοσιωμένοι συνήγοροι της ένταξης της Ελλάδας στο ευρώ, το καλύτερο που μπορούσαν να κάνουν ήταν να ποντάρουν στην αβάσιμη ελπίδα ότι το ενιαίο νόμισμα θα οδηγούσε σε αυξανόμενη παραγωγικότητα και γρήγορες δομικές μεταρρυθμίσεις της ελληνικής οικονομίας [12].

Σαφώς, ο βαθμός στον οποίον οι πρόσφατες εξελίξεις στην ευρωζώνη έχουν δώσει ανανεωμένη νομιμότητα στα επιχειρήματα των επικριτών του ευρώ είναι κάτι που θα το κρίνει ο καθένας διαφορετικά, αλλά αυτό που είναι πέρα για πέρα αδιαφιλονίκητο είναι ότι η Ελλάδα ήταν ακατάλληλη να ενταχθεί στο ευρώ όταν το έκανε.

Δίχως αμφιβολία, καθώς ο 20^{ος} αιώνας έφτανε στο τέλος του, η ελληνική οικονομία εμφάνιζε σοβαρές δομικές αδυναμίες, με κύρια χαρακτηριστικά τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα, ανεπαρκείς υποδομές, άκαμπτη αγορά εργασίας, περιορισμένη παραγωγική ικανότητα, αρκετές προβληματικές επιχειρήσεις δημόσιου χαρακτήρα, και έναν αναποτελεσματικό και συχνά ανεπαρκή δημόσιο τομέα διοίκησης. Η βασισμένη στην αγορά αλλά κρατικά υποκινούμενη οικονομία ελεγχόταν από μια ολιγαρχική δομή στην οποία μεγάλα επιχειρησιακά συγκροτήματα και πλούσια άτομα, σε συμμαχία με την εγχώρια πολιτική ελίτ, κατείχαν τον κύριο όγκο του πλούτου της χώρας, έλεγχαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και διαμόρφωναν την πολιτική και οικονομική ατζέντα. Έτσι, μια παρασιτική καπιταλιστική τάξη ζούσε από τον κρατικό προϋπολογισμό, με τη λεηλασία του δημοσίου πλούτου να παίρνει, κατά ένα μεγάλο μέρος, τη μορφή συμβάσεων δημοσίων έργων (πάντα με μια καλή μίζα στους πολιτικούς που εμπλέκονταν) και ογκώδη φοροδιαφυγή και φοροαπαλλαγή.

Η Ελλάδα έγινε δεκτή στην ευρωζώνη με την παραποίηση (με τη βοήθεια της Goldman Sachs) των στατιστικών στοιχείων για την αληθινή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας. Μερικά χρόνια μετά την ένταξή της στην ευρωζώνη, η Eurostat ανήγγειλε ότι το ελληνικό δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν 4.1% το 2000, 3.7% το 2001 και το 2002 και 4.6% το 2003. Τα στοιχεία που είχε δώσει η κυβέρνηση της Αθήνας για την ένταξη στην ευρωζώνη ήταν 2.0% για το 2000, 1.4% για το 2001 και το 2002 και 1.7% για το 2003 [14]. Όσον αφορά το

χρέος, γνωρίζουμε τώρα ότι το 2000 στεκόταν στο επιβλητικό επίπεδο του 114% του ΑΕΠ.

Το ελληνικό έλλειμμα δεν ήταν μια εφεύρεση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Οι ρίζες του πηγάζουν πίσω στη λαϊκίστικη κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου της δεκαετίας του '80 και έγινε μόνιμο χαρακτηριστικό της οικονομικής πολιτικής κάθε κυβέρνησης για τις επόμενες δύο δεκαετίες. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '80 και του '90, η ετήσια κρατική δαπάνη ξεπερνούσε τα έσοδα κατά έναν μέσο όρο πάνω από 8% του ΑΕΠ. Όπως θα έπρεπε να ήταν αναμενόμενο, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε επίσης κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου—κυρίως ως ανταπόκριση στα υψηλά ελλείμματα που συσσωρεύονταν σε ετήσια βάση [15].

Επίσης ενδεικτικό για το πόσο αδύνατες ήταν οι βασικές αρχές της οικονομίας την περίοδο που η Ελλάδα επεδίωκε ανυπόμονα να ενταχθεί στην ευρωζώνη, το ισοζύγιο πληρωμών το 2000 εμφάνιζε έλλειμμα της τάξεως των 8.3 δισεκατομμυρίων ευρώ, έχοντας μάλιστα διπλασιαστεί από το προηγούμενο έτος [16]. Άλλη μια σημαντική πηγή ανησυχίας ήταν το τεράστιο έλλειμμα στα πέντε ταμεία δημόσιας υγείας, το οποίο ανερχόταν το 2000 σε περίπου 1.5 δισεκατομμύρια ευρώ [17].

Δίχως ένα ανοικτό, διαφανές και δίχως διακρίσεις επιχειρησιακό περιβάλλον, καθώς και δίχως μια υγιή, ανταγωνιστική οικονομία, η ανεργία στην Ελλάδα αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα εκείνη την περίοδο. Το 1999 το πραγματικό εθνικό επίπεδο απασχόλησης στεκόταν μόνο στο 56.9% όταν στην ΕΕ ήταν στο 63%. Ο επίσημος δείκτης ανεργίας για την ίδια χρονιά ήταν κοντά στο 12% όταν το μέσο ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ ήταν 9.4% [18]. Το πρόβλημα ανεργίας παρέμεινε σε πολύ υψηλά επίπεδα μεταξύ 2000 και 2009, και σήμερα, ως αποτέλεσμα των σκληρών μέτρων λιτότητας που επιβάλλονται από την ΕΕ και το ΔΝΤ ως μέρος του σχεδίου διάσωσης, η ανεργία έχει ανέλθει στο 16%, με πολλούς αναλυτές να προβλέπουν ότι θα φθάσει ή ακόμα και θα υπερβεί το 20% έως το τέλος του 2011.

Είναι ξεκάθαρο πως η Ελλάδα δεν έπρεπε να ενταχθεί στην ευρωζώνη την περίοδο που το έκανε. Και, στην πραγματικότητα, το έκανε μέσω παραποίησης των δημοσιονομικών στοιχείων επειδή η εγχώρια πολιτικο-οικονομική ελίτ είδε ότι αυτό αποτελούσε ευκαιρία για εύκολη πρόσβαση στον πρόσθετο πλούτο και επειδή τα τότε αφεντικά της ΕΕ επέλεξαν, κατά ένα μεγάλο μέρος για πολιτικούς και ίσως ακόμη και ιδεολογικούς λόγους, να προσποιηθούν πως δεν βλέπουν τι κάνει η Ελλάδα. Η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωζώνη, όπως έχουν επισημάνει μερικοί αναλυτές, είναι «μια αποτυχία ιστορικών διαστάσεων» [19].

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΦΟΥΣΚΕΣ

Η αποδοτικότητα της ελληνικής οικονομίας από την ημέρα της υιοθέτησης του ευρώ θέτει σημαντικές προκλήσεις για τους οικονομολόγους και άλλους αναλυτές και, ως εκ τούτου, απαιτεί ένα επίπεδο ανάλυσης που απέχει όσο περισσότερο γίνεται από την παραδοσιακή νεοκλασική οικονομική προσέγγιση. Η σύλληψη των σημαντικότερων αντιφάσεων της πολιτικής

οικονομίας της Ελλάδας—η έκταση πάνω στην οποία η οικονομική ανάπτυξη της χώρας βασίστηκε στην άρση ελέγχων πίστωσης και κεφαλαιαγορών και πάνω σε έναν εκτενή δανεισμό, ο βαθμός στον οποίον η δημιουργία του πλούτου διαμορφώθηκε βάσει χρηματοοικονομικών σκανδάλων, οι ωμές ανακατανομές του εισοδήματος από τα κάτω προς τα πάνω, η εκμετάλλευση της εργασίας και η ογκώδης φοροδιαφυγή ανάμεσα στους πλουσίους – απαιτεί κάτι περισσότερο σύνθετο από μια μικροανάλυση βασισμένη στο γνωστό θεωρητικό μοντέλο ορθολογικών καταναλωτών και επιχειρήσεων.

Όπως έχουμε ήδη δει, ένα από τα επιχειρήματα υπέρ ενός ενιαίου νομίσματος ήταν ότι θα καθιστούσε τις οικονομίες ανταγωνιστικότερες και πως θα αύξανε την οικονομική μεγέθυνση και την παραγωγικότητα. Όμως, μια πρόσφατη μελέτη από μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της χώρας αποκάλυψε ότι η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας μειώθηκε κατά 10% μεταξύ 2000 και 2009 **[20]**. Αυτή η εξέλιξη έχει ιδιαίτερη βαρύτητα εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η μεγαλύτερη καταχωρημένη αύξηση στη ελληνική ανταγωνιστικότητα πραγματοποιήθηκε την περίοδο πριν την ένταξη της Ελλάδας στο ευρώ. Πράγματι, ενδεικτικό της επίδρασης που άσκησε το ευρώ στην ελληνική ανταγωνιστικότητα, η Ελλάδα, το 2009, κατετάσσετο στην 71^η θέση στον Παγκόσμιο Δείκτη Ανταγωνιστικότητας του Διεθνούς Οικονομικού Φόρουμ και το 2010 έπεσε στη 83^η θέση.

Κι όμως, η Ελλάδα είχε κατά μέσο όρο 4% αύξηση του ΑΕΠ μεταξύ 1997 και 2007. Πώς ήταν αυτό δυνατόν; Και πόσο ακριβής αντανάκλαση της δύναμης της πραγματικής οικονομίας θα μπορούσε να είναι αυτό το στοιχείο όταν η συγκεκριμένη οικονομία είναι παντελώς μη ανταγωνιστική, η δημοσιονομική κατάσταση επιδεινώνεται εκθετικά με την πάροδο του χρόνου, και το ποσοστό των φτωχών και υποαπασχολούμενων του πληθυσμού αυξάνεται σταθερά από μια δεκαετία στην επόμενη; Τα μυστήρια της ελληνικής οικονομίας είναι πράγματι τόσο βαθιά που έχουν καταπλήξει ακόμη και τους οικονομικούς εμπειρογνώμονες της ΕΕ και του ΔΝΤ, που προσπαθούν σήμερα να αντιμετωπίσουν τις δημοσιονομικές υποθέσεις του έθνους! Ένα σχετικό παράδειγμα: πόσες οικονομίες μπορεί να επικαλεστεί κανείς όπου οι μισθοί συρρικνώνονται, ο εφεδρικός στρατός εργασίας αυξάνεται ραγδαία, η ζήτηση πιάνει πάτο, αλλά οι τιμές σε βασικά προϊόντα να συνεχίζουν να κινούνται σπειροειδώς προς τα πάνω; Ο μέσος πληθωρισμός της Ελλάδας το 2011, σε μια περίοδο σκληρών μέτρων λιτότητας, ογκώδους ανεργίας και σχεδόν ολικής κατάρρευσης του τομέα των μικρών επιχειρήσεων βρίσκεται στο 3.86%—όταν στην υπόλοιπη περιοχή της ευρωζώνης βρίσκεται στο 2.5% **[21]**.

Εν πάση περιπτώσει, η απλούστερη απάντηση στην ερώτηση που τέθηκε παραπάνω είναι ότι η «αποδοτικότητα της μεγέθυνσης» της ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στηρίχτηκε πάνω στον υπέρμετρο κρατικό δανεισμό και στις μεταβιβάσεις πόρων από την ΕΕ. Το ελληνικό δημόσιο χρέος διπλασιάστηκε μεταξύ 2001 και 2009 ενώ οι μεταβιβάσεις πόρων από την ΕΕ για την περίοδο 2000-06 ανήλθαν σε περίπου 20 δισεκατομμύρια ευρώ, όπου, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της CIA, ισοδυναμεί με περίπου 3.3% του ετήσιου ΑΕΠ **[22]**.

Φυσικά, ο υπερδανεισμός και οι μεταβιβάσεις πόρων από την ΕΕ προς την Ελλάδα αντιπροσωπεύουν μόνο μια πλευρά του νομίσματος. Η άλλη πλευρά του νομίσματος είναι τα τεράστια ποσά κεφαλαίων που καταβάλλονται σε πιστωτές [23]. Σύμφωνα με τη Τράπεζα της Ελλάδος, για την επταετή περίοδο που τελείωνε το 2004, η Ελλάδα πλήρωσε 208 δισεκατομμύρια ευρώ στους πιστωτές της, αλλά το χρέος της, αντί να μειωθεί, αυξήθηκε από 105 δισεκατομμύρια ευρώ στα 185.3 δισεκατομμύρια ευρώ [24]. Αυτός είναι ο ίδιος φρικτός φαύλος κύκλος του χρέους που πολλές λατινοαμερικές και άλλες χώρες του Τρίτου Κόσμου αντιμετώπισαν τις δεκαετίες του '60 και του '70, στο αποκορύφωμα της δυτικής χρηματοοικονομικής εκμετάλλευσης. Εδώ, θα πρέπει κανείς να λάβει επίσης υπόψη τα τεράστια χρηματικά ποσά που ξόδεψε η Ελλάδα ετησίως από τη δεκαετία του '80 έως σήμερα στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Ελλάδας, εκφραζόμενες σε ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας σχεδόν διπλάσιες από εκείνες του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όταν το μέσο ετήσιο ποσοστό για τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες και μέλη του NATO ήταν 2.4%, για την Ελλάδα ήταν 4.8%. Η Ελλάδα ήταν έως σήμερα ο καλύτερος πελάτης της Γερμανίας και της Γαλλίας. Η Γερμανία και η Γαλλία πρόσφεραν γενναιόδωρα δάνεια στην Ελλάδα ώστε να μπορεί να αγοράζει όπλα για να προστατεύσει τον εαυτόν της από ένα άλλο μέλος του NATO (δηλαδή την Τουρκία). Επακολούθως, από το 2006, η Ελλάδα ήδη κατέγραφε το δεύτερο υψηλότερο επίπεδο δημόσιου χρέους μεταξύ των 27 μελών-κρατών της ΕΕ [25].

Κατά τη διάρκεια της πρόωρης δεκαετίας του 2000, αλλά και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, καταγράφηκαν μοναδικά ιστορικά επίπεδα κατανάλωσης στην Ελλάδα (η κατανάλωση άγγιξε το 90% του ΑΕΠ) και η επένδυση μειώθηκε σε χαμηλά επίπεδα (αντιπροσώπευε ελαφρώς πάνω από το 20% του ΑΕΠ). Με απλούς οικονομικούς όρους, όπως επισήμαναν οι Μεγίρ, Βαγιανός και Βέττας, «αυτό σήμαινε ότι οι Έλληνες πολίτες κατανάλωναν περισσότερο, ενώ ξόδευαν λιγότερο σε παραγωγικές επενδύσεις, όπως εργοστάσια και εθνικές οδοί» [26].

Υπό αυτούς τους όρους, το μέγεθος του χρέους δεν θα μπορούσε παρά μόνο να ανέβει. Στην πραγματικότητα, εξερράγη καθώς το ποσοστό δανεισμού αυξήθηκε σε 10.2% του ΑΕΠ ανά έτος κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 [27]. Επιπλέον, το χρέος της Ελλάδας είναι κυρίως εξωτερικό. Το 2009, το εξωτερικό δημόσιο χρέος της Ελλάδας ανέρχεται στο 89% του ΑΕΠ [28].

Τα δημοσιονομικά προβλήματα της Ελλάδας εντάθηκαν από την τεράστια απόκλιση μεταξύ δαπανών και εσόδων. Η ελληνική κυβέρνηση συλλέγει 7.9% του ΑΕΠ από άμεσους φόρους όταν η μέση κυβέρνηση της ΕΕ συλλέγει 13.7% [29].

Η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωζώνη ήταν βουτηγμένη μέσα σε ένα πλήθος άλλων εντυπωσιακών και βαθιών αντιφάσεων. Η συσσώρευση κεφαλαίου, για παράδειγμα, όπως έχει επισημάνει ο πολιτικός οικονομολόγος Κώστας Βεργόπουλος, βιάδιζε κατά τη διάρκεια των πρώτων πέντε ετών από την ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη «σε ποσοστό που είναι ισοδύναμο με αυτό

της αύξησης του δημόσιου ελλείμματος και του χρέους παρά με αυτό της εγχώριας κατανάλωσης» [30]. Συγκεκριμένα, ο σχηματισμός κεφαλαίου αυξήθηκε κατά 89% όταν η εγχώρια κατανάλωση καταγράφηκε στο 39% [31]. Έτσι, όπως υπογραμμίζει ο Βεργόπουλος, «αυτή η εξέλιξη παραμόρφωσε την πραγματική οικονομία καθώς ο σχηματισμός κεφαλαίου αναπτύχθηκε όχι σε σχέση με την εγχώρια και παγκόσμια αγορά, αλλά στη βάση των απαιτήσεων του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου». [32]. Ομοίως, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε για την ίδια πενταετή περίοδο κατά ένα μέσο ετήσιο ποσοστό της τάξεως του 3%, οι πραγματικοί μέσοι μισθοί αυξήθηκαν μόνο κατά 0.8% [33].

Εν ολίγοις, η ελληνική οικονομική ανάπτυξη μεταξύ 1997 και 2007 ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος, εάν όχι αποκλειστικά, βασισμένη στην υπερκατανάλωση, σε διαρκώς αυξανόμενα επίπεδα χρέους, και σε μια διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου που ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος ξεκομμένη από την πραγματική οικονομία. Ήταν μια περίοδος οικονομικής ανάπτυξης με φούσκες. Επίσης, ένα τεράστιο ποσοστό συσσώρευσης πλούτου για λίγους διαμορφώθηκε μέσα από οικονομικά σκάνδαλα, δωροδοκίες και λαδώματα και μέσω μεταβιβάσεων πόρων με τη βοήθεια διαφόρων χρηματοοικονομικών σχεδίων και με διάφορες άλλες κομπίνες. Πραγματικά, οι διαδικασίες της αρπαγής πλούτου και «της λεηλασίας της Ελληνικής Πολιτείας» [34] έφθασαν σε νέα επίπεδα κατά τη διάρκεια της πρόωρης δεκαετίας του 2000. Η κρίση χρέους, που έχει καταστήσει τη χώρα ουσιαστικά χρεοκοπημένη, όχι μόνο θα οδηγήσει σε μακροπρόθεσμες καταστροφικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες αλλά θα εξασφαλίσει επίσης για την Ελλάδα μια θέση ως μια από τις μεγαλύτερες ψεύτικες δημοκρατίες στον κόσμο και, ενδεχομένως, μια θέση ως τη μοναδική δημοκρατία μπανανίας στην Ευρώπη.

Τα οικονομικά σκάνδαλα και η διαφθορά αντιπροσωπεύουν σημαντικές πηγές δημιουργίας πλούτου στην Ελλάδα [35]. Από την μεταπολίτευση και μετά, τα δυο μεγάλα κόμματα (ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία) εναλλάσσονται στην εξουσία ασκώντας φτηνές, λαϊκίστικες πολιτικές τακτικές για να έχουν ικανοποιημένους τους ψηφοφόρους τους και ακολουθούν παράλληλα στρατηγικές με σκοπό να κατευνάσουν τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα της χώρας. Στο κομματικοκρατικό, πελατειακό αυτό πολίτευμα διακυβέρνησης, όλες οι κυβερνήσεις, δίχως καμία εξαίρεση, έχουν εμπλακεί σε διάφορα σκάνδαλα οικονομικής και πολιτικής φύσεως γύρω από την εκμετάλλευση δημοσίων πόρων για να μεταβιβάσουν τον πλούτο από το δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα και για να ανακατανεύμουν τον πλούτο από τα κάτω προς τα πάνω. Παρομοίως, οι δωροδοκίες και οι μίζες αντιπροσωπεύουν ακέραιο συστατικό του τρόπου που το έθνος το ίδιο διαχειρίζεται τις οικονομικές του συναλλαγές και, από πολλές απόψεις, είναι ο μοναδικός πιθανός τρόπος με τον οποίον μπορούν οι πολίτες να επιταχύνουν τις υπηρεσίες στον δημόσιο τομέα. Το «φακελάκι» χρησιμοποιείται εκτενώς σε πολλές συναλλαγές, περιλαμβανόμενης της πρόσβασης στα νοσοκομεία και στους γιατρούς, για ευνοϊκή διευθέτηση φορολογικών υποθέσεων, για περιβαλλοντικές και οικοδομικές παραβιάσεις, ακόμα και για λάδωμα στις εξετάσεις οδήγησης (περίπτωση που μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως η απόλυτη ένδειξη μιας πραγματικά «κακής» κοινωνίας).

Στην αρχή της νέας χιλιετίας, και ενώ ετοιμαζόταν πολιτικά να ενταχθεί στην ευρωζώνη, η Ελλάδα έγλειφε ακόμα τις πληγές της από το μεγαλύτερο πολιτικο-οικονομικό σκάνδαλο στη μεταπολεμική ιστορία της: την κατάρρευση του Χρηματιστηρίου Αθηνών. Η άγρια χρηματιστηριακή κερδοσκοπία τροφοδοτείτο με συχνά-επαναλαμβανόμενες δηλώσεις από διάφορα ανώτατα κυβερνητικά στελέχη (με τον υπουργό Οικονομικών Γιάννο Παπαντωνίου να είναι επικεφαλής της χορωδίας) πως η ανοδική τάση του χρηματιστηρίου ήταν ακριβής αντανάκλαση της στιβαρής κατάστασης της πραγματικής οικονομίας. Εκατομμύρια έλληνες πολίτες, δίχως καμία προηγούμενη εμπειρία στην χρηματιστηριακή επένδυση, όρμηξαν για να εκμεταλλευτούν την προφανώς χρυσή ευκαιρία να γίνουν πλούσιοι σε μια νύχτα. Το αποτέλεσμα ήταν μια εκτιμώμενη απώλεια περίπου εκατό δισεκατομμυρίων ευρώ, κυρίως από μικρούς επενδυτές, και η μεγαλύτερη ανακατανομή ιδιωτικού πλούτου στην ιστορία της χώρας. Ήταν μια απάτη γιγαντιαίων αναλογιών, ισάξια στη σύλληψη της με την πυραμίδα του Ponzi το 1996-97 στην Αλβανία, αν και αυτή είχε σαφώς μεγαλύτερες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες.

Η «σοσιαλιστική» κυβέρνηση του τότε πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη ήταν πράγματι άμεσα υπεύθυνη για τη δραματική άνοδο και κατάρρευση του Χρηματιστηρίου Αθηνών, αλλά αυτή η εξέλιξη δεν ήταν μια παρέκκλιση: κάτω από την κυριαρχία της κυβέρνησης Σημίτη (1960-2004), το ΠΑΣΟΚ είχε μετατραπεί ριζικά από μια λαϊκίστικη αλλά κλεπτοκρατική πολιτική οργάνωση σε ένα νεοφιλελεύθερο κόμμα πολιτικών απατεώνων που ασκούσαν συστημική πολιτική διαφθορά αλλά διακήρυσσαν τις αρετές του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και τα οφέλη των αδάμαστων αγορών.

Η περίπτωση Siemens είναι ακόμα ένα πρωταρχικό παράδειγμα εξόφθαλμης πολιτικής διαφθοράς, με τις ρίζες της συγκεκριμένης υπόθεσης να πηγάζουν πίσω στις αρχές της δεκαετίας του 2000, αλλά το όλο ζήτημα να αποσπά δημόσια προσοχή στην Ελλάδα μόνο στα τελευταία χρόνια και μόνο εξαιτίας ξένων δημοσιογραφικών αποκαλύψεων για τα σκάνδαλα δωροδοκίας που περιλαμβάνουν μια από τις ισχυρότερες και πλουσιότερες βιομηχανικές εταιρίες της Γερμανίας.

Ο γερμανικός κολοσσός είχε τη συνήθεια να μοιράζει μίζες σε πολιτικές προσωπικότητες με σκοπό την απόκτηση προνομιακής μεταχείρισης γύρω από επιχειρησιακές δουλειές (δηλ., με σκοπό να κερδίζει άνευ ανταγωνισμού κρατικές συμβάσεις). Αυτή ήταν μια παγκόσμια εταιρική πρακτική της Siemens και υπολογίζεται ότι οι δωροδοκίες και οι μίζες που προσέφερε σε έλληνες αξιωματούχους και των δυο μεγάλων πολιτικών κομμάτων μπορεί να φτάνει στο αστρονομικό ποσό των 100 εκατομμυρίων ευρώ κατά τη διάρκεια μιας δεκαετούς περιόδου. Μηνύσεις υποβλήθηκαν το 2008 για ξέπλυμα χρήματος και δωροδοκίες, αλλά μια κοινοβουλευτική εξεταστική επιτροπή που συγκροτήθηκε για να εξετάσει το σκάνδαλο Siemens σκούπισε βολικά την όλη υπόθεση κάτω από το χαλί. Εν πάση περιπτώσει, ο υφιστάμενος νόμος στην Ελλάδα (φιλοφρόνηση του σημερινού Υπουργού Οικονομικών στην κυβέρνηση του Παπανδρέου, που τυγχάνει να είναι συνταγματολόγος – και παντελώς άσχετος με τα οικονομικά) καθιστά αδύνατο να διώκονται ποινικώς υπουργοί κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Ακόμα ένα σκάνδαλο που περιλαμβάνει τεράστιες μεταβιβάσεις πόρων έλαβε μέρος την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Από πολλές απόψεις, η οργάνωση των θερινών Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 ήταν το προοίμιο στην κρίση φερεγγυότητας που ξέσπασε στη χώρα μερικά χρόνια αργότερα και που ανάγκασε την ΕΕ και το ΔΝΤ να προχωρήσουν σε δύο σχέδια διάσωσης πρωτοφανών μεγεθών προκειμένου να αποφευχθεί μια επίδραση ντόμινο της ελληνικής κρίσης χρέους στην υπόλοιπη ευρωζώνη. Χαρακτηριστικό του τρόπου που οι διεφθαρμένες ελληνικές κρατικές αρχές είναι εξοικειωμένες με τον τρόπο που διαχειρίζονται τις δημόσιες υποθέσεις, το πραγματικό κόστος των Ολυμπιακών Αγώνων δεν έχει ακόμα δημοσιοποιηθεί – αν και υπολογίζεται ότι οι δαπάνες κυμαίνονται μεταξύ 15 με 20 δισεκατομμύρια ευρώ, με το τελικό κόστος να εκτοξεύεται στα ύψη μόνο μερικούς μήνες πριν από την έναρξη των αγώνων. Επιπλέον, τα οφέλη που προέκυψαν είναι ασήμαντα (τι άλλο θα μπορούσε να περίμενε κανείς από ένα ανίκανο και διεφθαρμένο κομματικό-κράτος!) ενώ οι περισσότεροι από τους αθλητικούς χώρους που χτίστηκαν δεν χρησιμοποιούνται πια και σχεδόν όλες οι εγκαταστάσεις γύρω από το Ολυμπιακό Χωριό είναι εγκαταλελειμμένες.

Η σπατάλη χρημάτων σε επενδύσεις δημόσιου τομέα αμφίβολης αξίας, ολική έλλειψη λογοδοσίας και ξεκάθαρη διοικητική ανικανότητα είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα του τρόπου με τον οποίον λειτουργεί το ελληνικό κράτος. Ενώ ο «παραφουσκωμένος» δημόσιος τομέας σύρει την οργή των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την δημοσιονομική κατάντια του ελληνικού κράτους, η λεηλασία του δημόσιου πλούτου πραγματοποιείται στην πραγματικότητα προς όφελος της εγχώριας οικονομικής ελίτ, όπως αναφέραμε και προηγουμένως. Ο όρος «παράνομη χώρα» είναι ένας αρκετά περιληπτικός όρος για να συλλάβουμε τη φύση και το χαρακτήρα της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας [36]. Ενδεικτικό για το πόσο ενδημική και αποδεκτή είναι η διαφθορά στην λειτουργία του ελληνικού πολιτικού συστήματος, ο όρος «διαφθορά», όπως επισημαίνει η καθηγήτρια εγκληματολογίας Εφη Λαμπροπούλου, δεν ήταν καν μέρος της νομοθεσίας της χώρας έως αρκετά πρόσφατα [37].

Τα δεινά και οι ανωμαλίες της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας είναι πραγματικά καταπληκτικά εάν αναλογιστούμε ότι η Ελλάδα είναι κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παραοικονομία της Ελλάδας παράγει ίσως περισσότερο από το 40% του επίσημου ΑΕΠ, η φοροδιαφυγή είναι τόσο διαδεδομένη που καλύπτει ουσιαστικά κάθε πτυχή της κοινωνίας, και το ποσοστό των ανθρώπων που λαμβάνουν συντάξεις και επιδόματα αναπηρίας, ή πρόωρη συνταξιοδότηση, υπερβαίνουν κατά πολύ οτιδήποτε ανάλογο συμβαίνει σε άλλες χώρες της ΕΕ. Τα πολιτικά σκάνδαλα και τα οικονομικά εγκλήματα—πολλά από τα οποία έχουν τεράστιες διαστάσεις και σοβαρότατες νομικές και πολιτικές επιπτώσεις, σε βαθμό μάλιστα που σε άλλες χώρες θα είχαν οδηγήσει στην κατάρρευση ολόκληρων κυβερνήσεων και στην επιβολή βαριών ποινών φυλάκισης για τους ενόχους, – στην Ελλάδα δεν τιμωρούνται σχεδόν ποτέ.

Το ελληνικό πολιτικό σύστημα αποτελεί προσβολή για τη δημοκρατία και τις βασικές αρχές της αξιοπρέπειας και της δικαιοσύνης. Σε μεγάλο βαθμό, το

σύστημα έχει αποτύχει τόσο οικτρά επειδή τα δύο κύρια πολιτικά κόμματα (σοσιαλιστές και συντηρητικοί) έχουν κυβερνήσει μέσω των πρακτικών του πελατειακού κράτους και με ολοκληρωτικά ανήθικες αρχές. Οι πολιτικοί ηγέτες τους εναλλάσσονται στο να «κλειδώνουν» τους ψηφοφόρους σε μακροπρόθεσμες σχέσεις με τα κόμματα όχι στη βάση της παραγωγής και της προσφοράς δημόσιων αγαθών και στην διαμόρφωση μιας δίκαιης κοινωνικής τάξης, αλλά στις υποσχέσεις μιας στοχευόμενης ανακατανομής των πόρων προς τους πιστούς των κομμάτων τους. Οι πολιτικοί ηγέτες έχουν μεταχειριστεί το κράτος όχι ως όργανο για να δρομολογήσουν δίκαιες και αποτελεσματικές κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, αλλά ως εργαλείο για την επίτευξη κομματικά βασισμένων στόχων, για την εφαρμογή πελατειακών σχέσεων, και την πραγματοποίηση καθαρά προσωπικών συμφερόντων. Σε αυτό το πλαίσιο, η ελληνική κρίση δεν είναι μόνο μια οικονομική κρίση αλλά και μια πολιτική και ηθική κρίση. Κατά συνέπεια, ενώ η έξοδος από την σημερινή οικονομική κρίση είναι μια εθνική προτεραιότητα, η μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος και η ενστάλαξη μιας αίσθησης δημόσιου ήθους στον πολιτική κουλτούρα του έθνους είναι ζωτικής σημασίας πρωτοβουλίες για τις μελλοντικές προοπτικές βιωσιμότητας και δημοκρατικής διακυβέρνησης.

ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ, ΜΕΤΡΑ «ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ» ΚΑΙ ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ

Όταν εξερράγη η παγκόσμια κρίση, η ελληνική οικονομία είχε ήδη μπει σε φάση οικονομικής κάμψης, με τον ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ να επιβραδύνεται το 2008. Στην πραγματικότητα, ο βιομηχανικός τομέας είχε εισέλθει σε φάση οπισθοχώρησης από το 2005. Το 2008, ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής είχε μειωθεί κατά 4.2% και μειώθηκε κατά 10% το 2009 [38].

Κι όμως, όταν η κρίση έφθασε αρχικά στην Ελλάδα, όλοι ήταν σε μια προφανή και ανεξήγητη κατάσταση άρνησης, συμπεριλαμβανομένων των κορυφαίων ανώτατων αξιωματούχων της ΕΕ. Έτσι, τον Οκτώβρη του 2008, ο Κώστας Καραμανλής, τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας και αρχηγός του συντηρητικού κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, δήλωνε σε μια ομιλία σε επιτελείο στελεχών του κόμματος του ότι η ελληνική οικονομία ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος «προστατευμένη» από τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης χάρη στις διαρθρωτικές προσαρμογές που είχε ξεκινήσει η κυβέρνησή του. Και ο κύριος πολιτικός αντίπαλός του, ο ηγέτης του ΠΑΣΟΚ Γιώργος Παπανδρέου (ο σημερινός πρωθυπουργός), διαβεβαίωνε το σύνολο των πολιτών ότι «υπάρχουν χρήματα» και πως, εάν εκλέγετο, η κυβέρνησή του θα επιδείκνυε «την πολιτική βούληση» να βρει χρήματα για τον μοχθούντα πληθυσμό, ακριβώς όπως είχαν βρεθεί για τις διασώσεις των τραπεζών. Αλλά το πιο προβληματικό παράδειγμα απροθυμίας εκ μέρους κορυφαίων δημόσιων αξιωματούχων να αναγνωρίσουν τη δύσκολη κατάσταση στην οποία είχε εμπλακεί η Ελλάδα προήλθε από τους ίδιους τους αξιωματούχους της ΕΕ: έτσι, ο ευρωπαίος επίτροπος Joaquín Almunia δήλωνε ακόμα και τον Φλεβάρη του 2009 ότι «η ελληνική οικονομία ήταν σε καλύτερη κατάσταση έναντι του μέσης κατάστασης στην ευρωζώνη, η οποία είναι αυτήν την περίοδο σε ύφεση» [39].

Γιατί ήταν οι έλληνες και ευρωπαϊοί πολιτικοί ελίτ ανίκανοι και απρόθυμοι να αναγνωρίσουν την βαρύτητα της ελληνικής κατάστασης πριν τα πράγματα τεθούν εκτός ελέγχου; Αυτή η ερώτηση γίνεται ακόμα πιο πειστική καθώς η ελληνική κρίση εμβαθύνεται, απειλώντας ολόκληρη την ευρωζώνη με κατάρρευση, και οι ελίτ της ΕΕ δείχνουν ικανοποιημένοι με το να κλωστούν το πρόβλημα της κρίσης του χρέους της ευρωζώνης όσο πιο μακριά μπορούν.

Αλλά η κρίση χρέους της Ελλάδας δεν ήρθε από το πουθενά. Μπορεί να επιταχύνθηκε από την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση της Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2008 (το έλλειμμα είχε αναρριχηθεί στο 15.4% του ΑΕΠ), αλλά «ψηνόταν» χρόνια. Ήταν, στην πραγματικότητα, μια ωρολογιακή βόμβα που περίμενε την ώρα να εκραγεί. Όπως υποδηλώνει η ανάλυση του ιστορικού πλαισίου της πολιτικής οικονομίας της Ελλάδας που προηγήθηκε, το ελληνικό οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης ήταν βαθιά ελαττωματικό και περιείχε πολυάριθμες σοβαρές αντιφάσεις που περίμεναν την ώρα να εκραγούν. Όπως έχουμε υποστηρίξει, στην Ελλάδα, οι συντελεστές φορολογικού εισοδήματος ήταν πάντα πολύ χαμηλοί και η φοροδιαφυγή τεράστια, και η κυβέρνηση «έτρεχε» συνεχώς ελλείμματα, δημιουργώντας ένα απέραντο απόθεμα εθνικού χρέους που βρισκόταν συνεχώς πάνω από το 100% του ΑΕΠ. Σύντομα, το επίπεδο χρέους της Ελλάδας θα υπερβεί το 170% του ΑΕΠ. Είναι σαφώς ανεξέλεγκτο, ακόμα κι αν οι ανώτατοι αξιωματούχοι της ΕΕ συνεχίζουν να διαχειρίζονται το ελληνικό πρόβλημα ως πρόβλημα ρευστότητας αντί ως πρόβλημα φερεγγυότητας. Το σχέδιο διάσωσης που τέθηκε σε ισχύ το καλοκαίρι του 2010 έχει αποδειχτεί κοινωνικά και οικονομικά καταστροφικό για την Ελλάδα. Έχει επιταχύνει την πτωτική τάση της οικονομίας και έχει υποβάλει τον ελληνικό πληθυσμό (ειδικά εκείνους που φέρουν την ελάχιστη ευθύνη για την κρίση) σε ακραία οικονομικά μέτρα που μειώνουν την αγοραστική δύναμη και αυξάνουν την εργασιακή αβεβαιότητα. Τα οικονομικά των νεοφιλελεύθερων διαρθρωτικών προσαρμογών (φιλελευθεροποίηση της αγοράς εργασίας, τσεκούρεμα του προϋπολογισμού, επώδυνες περικοπές σε συντάξεις και μισθούς, απότομες αυξήσεις στο φόρο προστιθέμενης αξίας, ιδιωτικοποίηση κρατικών περιουσιακών στοιχείων) που ήταν μέρος του ογκώδους χρηματοοικονομικού πακέτου (που, παρεμπιπτόντως, συνοδεύονταν αρχικά από ένα τοκογλυφικό επιτόκιο της τάξεως του 5%—πολύ υψηλότερο απ' ότι δανειζόταν η Ελλάδα από τις διεθνείς πιστωτικές αγορές πριν τον αποκλεισμό της) οδηγούν σε μια ολέθρια κατάρρευση της παραγωγικής βάσης της χώρας, στην εκτίναξη της ανεργίας, σε αυξανόμενη εξαθλίωση και κοινωνική δυσφορία, σε πολιτική δυσарέσκεια και σε εγκληματικότητα.

Η καταθλιπτική αποτυχία του σχεδίου διάσωσης και του συνοδευόμενου Μνημονίου για ακραίες νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις της ελληνικής οικονομίας πιθανώς απεικονίζεται καλύτερα μέσω του γεγονότος ότι, από τη στιγμή που τέθηκαν σε ισχύ, το μέγεθος του χρέους έχει αυξηθεί σημαντικά—και όλες οι προβλέψεις κάνουν λόγο πως θα συνεχίσει να αυξάνεται τα προσεχή χρόνια. Όπως ανέφερε το Ελληνικό Γενικό Λογιστήριο, έως το τέλος του 2010, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας 2010 είχε αυξηθεί κατά 41.8 δισεκατομμύρια ευρώ, ή κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ [40]. Η ανεργία υπέστη την ίδια μοίρα, καθώς αυξήθηκε κατά 4.4% μέσα σε ένα χρόνο (από τις Μαΐου 2010 έως τις Μαΐου 2011), σύμφωνα με τα στοιχεία που

δημοσιεύθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ο τομέας των μικρών επιχειρήσεων έχει επίσης δεχτεί ιδιαίτερα σοβαρά χτυπήματα καθώς η ζήτηση έχει βυθιστεί σε ιστορικά επίπεδα. Στο κέντρο της Αθήνας, όπως ανέφερε πρόσφατα η «Ελευθεροτυπία», 1 στις 4 επιχειρήσεις βάζουν λουκέτο [41].

Τα κατ' ευφημισμό αποκαλούμενα μέτρα λιτότητας (ο όρος «λιτότητα» κουβαλάει ένα ηθικό υπονοούμενο, ως κάτι καλό για το μυαλό και τη ψυχή) έχουν αποτύχει σε όλους τους δηλωμένους σκοπούς και στόχους τους. Σύμφωνα με τις αρχικές προβλέψεις της ΕΕ και του ΔΝΤ, οι διαρθρωτικές προσαρμογές θα βοηθούσαν την ελληνική οικονομία με άμεση ανάκαμψη, μείωση των ελλειμμάτων και του χρέους, και θα επέτρεπαν στην Ελλάδα να επιστρέψει στις διεθνείς πιστωτικές αγορές έως τα μέσα του 2011. Και οι τρεις αυτές προβλέψεις έπεσαν πολύ έξω από τους στόχους τους. Αντί ανάκαμψη, υπάρχει εμβάθυνση της ύφεσης (το ΑΕΠ μειώνεται με μέσο ετήσιο ποσοστό κατά περίπου 4.5 με 5%), τα επίπεδα χρέους αυξάνονται, και η Ελλάδα έχει αποκλειστεί για τα καλά από τις διεθνείς πιστωτικές αγορές. Σε έναν λογικό και δίκαιο κόσμο, όλοι οι αξιωματούχοι της ΕΕ, του ΔΝΤ, και της ελληνικής κυβέρνησης που είναι υπεύθυνοι για την επιβολή ενός κάλπικου και ιστορικά αποδεδειγμένου οικονομικού προγράμματος θα ετίθονταν σε διαθεσιμότητα και θα αναγκαζότουσαν σε συνταξιοδότηση. Σε διαφορετικές ιστορικές εποχές, φυσικά, τέτοιοι ανεύθυνοι και απάνθρωποι ηγέτες αρκετά συχνά κατέληγαν με κομμένα τα κεφάλια τους!

Έχοντας πει αυτό όμως, κανείς δεν πρέπει να υποτιμήσει το γεγονός ότι «βράζει» ο θυμός ανάμεσα στους πολίτες για τη σημερινή κυβέρνηση (που θα μπορούσε κάλλιστα να περάσει στην ιστορία ως η πλέον ανίκανη κυβέρνηση της σύγχρονης Ελλάδας) και τις αρχές της ΕΕ και του ΔΝΤ. Η τάση εκ μέρους κορυφαίων ανώτατων κυβερνητικών αξιωματούχων (περιλαμβανομένων του Θεόδωρου Πάγκαλου, αναπληρωτής πρωθυπουργός, και του Ανδρέα Λοβέρδου, υπουργός υγείας) να κατηγορούν άμεσα το σύνολο των πολιτών, και ιδιαίτερα τους δημόσιους υπάλληλους, για το οικονομικό χάλι της χώρας, είναι άλλη μια ξεκάθαρη απόδειξη, μια αναμφισβήτητη επίδειξη, για το πόσο πολιτικά και ηθικά χρεοκοπημένη είναι η άρχουσα πολιτική τάξη της χώρας – και βέβαια, ρίχνει λάδι στη φωτιά. Πολιτικά και κοινωνικά, η κατάσταση μπορεί να γίνει ιδιαίτερα εκρηκτική, με εξελίξεις σημαντικότερες από τις διαδηλώσεις έξω από το ελληνικό κοινοβούλιο και τις διαμαρτυρίες του Κινήματος των Αγανακτισμένων. Όπως επεδίωξαν να υπογραμμίσουν οι Κώστας Δουζίνας και Πέτρος Παπακωνσταντίνου σε ένα πρόσφατο άρθρο τους στη βρετανική εφημερίδα *The Guardian*, οι Έλληνες «αντιστέκονται στην νεο-αποικιοκρατία της ΕΕ» [42].

Δεν είναι απαραίτητο να αποδεχτεί κάποιος την μάλλον διανοουμενίστικη ερμηνεία των δύο προαναφερθέντων αναλυτών για την τρέχουσα πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα προκειμένου να διαισθανθεί ότι οι πολιτικές της ΕΕ είναι αντιπαραγωγικές και συνεπώς μη δημοφιλείς. (Κατά την άποψή μου, η ανάλυση υποτιμά ιδιαίτερα το πόσο συντηρητική και παθητική παραμένει η ελληνική κοινωνία στη ρίζα της, ή πόσο μη προγραμματικό είναι το εγχείρημα της αριστεράς σήμερα προκειμένου να παράσχει τη βάση για μια μεγάλης κλίμακας κοινωνική και πολιτική αλλαγή). Ακόμη και οι κεντρικοί τραπεζίτες, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, είναι

μπουχτισμένοι με το πώς αντιμετωπίζουν οι πρωταρχικοί ηγέτες της ΕΕ την ελληνική κρίση χρέους [43]. Η ΕΕ βρίσκεται πραγματικά σε σταυροδρόμι. Πρέπει να αναδομήσει τον τρόπο που διαχειρίζεται τις οικονομικές της υποθέσεις, αντιγράφοντας εν μέρει το αμερικανικό μοντέλο, ή να βρεθεί αντιμετώπιση με τη διάλυση της ευρωζώνης. Η κρίση είναι τόσο ξεκάθαρη και η επιλογή είναι τόσο σαφής. Παρά ταύτα, θα χρειαστεί αρκετός καιρός για να μπορέσει η ΕΕ να θέσει σε εφαρμογή αρχιτεκτονικές μεταρρυθμίσεις μεγάλης κλίμακας. Αυτός είναι ένας άλλος τρόπος για να πούμε ότι η αναταραχή στην αγορά και στην πολιτική είναι πιθανό να μείνουν μαζί μας για πολύ περισσότερο χρονικό διάστημα από ότι θα ήθελε κανείς να δει. Αυτό σημαίνει, επίσης, ότι η ελληνική κρίση είναι απίθανο να επιλυθεί σχετικά σύντομα και, κατ' αυτόν τον τρόπο, θα αυξάνονται αισθητά οι πιθανότητες μιας επίσημης χρεοκοπίας και μιας εξόδου της Ελλάδας από την ευρωζώνη. Ουσιαστικά, αυτό είναι αρκετά πιθανό σενάριο καθώς οι αφέντες της ΕΕ θα συλλογίζονται το είδος των δομικών αλλαγών που θα πρέπει να επιβάλουν για μεγαλύτερη οικονομικό συντονισμό και στενότερη πολιτική ένωση. Η Ελλάδα είναι ο πιο αδύναμος κρίκος της ΕΕ και περαιτέρω σχέδια διάσωσης για την Αθήνα είναι απίθανο να γίνουν ανεχτά από τους βόρειους ευρωπαίους πολίτες.

Το δεύτερο σχέδιο διάσωσης που συμφωνήθηκε στα τέλη Ιουλίου αυτού του έτους είναι ήδη υπό αμφισβήτηση, με χώρες όπως η Φινλανδία να απαιτούν εγγυήσεις από την Ελλάδα ως αντάλλαγμα του μεριδίου των πρόσθετων κεφαλαίων που τους αναλογεί. Παράλληλα, διάφορες κυβερνήσεις της ΕΕ φαίνεται να έχουν αμφιβολίες για το εάν τα κοινοβούλια τους θα εγκρίνουν ένα περαιτέρω σχέδιο διάσωσης για την Ελλάδα. Οι αρχές της ΕΕ και ΔΝΤ φαίνονται επίσης να έχουν εξαντλήσει την υπομονή τους με την κυβέρνηση στην Αθήνα γύρω από την καθυστέρηση στην εφαρμογή των μέτρων διαρθρωτικής προσαρμογής. Αυτό, όμως, θα μπορούσε να είναι απλά αντιπερισπασμός για να καλύψουν τις δικές τους αποτυχίες σχετικά με την θετική επίπτωση που υποτίθεται πως θα είχαν τα μέτρα που επέβαλαν στην ελληνική οικονομία.

Συνεπώς, η χρεοκοπία για την Ελλάδα είναι το πλέον πιθανό σενάριο. Η μόνη ερώτηση είναι εάν θα είναι χρεοκοπία μαλακού ή σκληρού τύπου. Ένας μαλακός τύπος χρεοκοπίας θα διατηρούσε την Ελλάδα στην ευρωζώνη αλλά θα υπέβαλε τη χώρα σε μια οικονομική ύφεση, με διαρκώς συρρικνούμενο βιοτικό επίπεδο, που θα μπορούσε να διαρκέσει και μια δεκαετία. Ένας σκληρός τύπος χρεοκοπίας θα εξαναγκάσει σίγουρα την Ελλάδα να αποχωρήσει από την ευρωζώνη, προκαλώντας αναντίρρητα μεγάλης κλίμακας καταστροφή, αλλά θα είναι σύντομης διάρκειας και μπορεί στην πραγματικότητα να αναγκάσει τους Έλληνες να πάρουν στα χέρια τους το πεπρωμένο τους και να τους βοηθήσει να ξεπεράσουν τα ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα και τα εθνικά ελαττώματά τους. Για μια χώρα που βρίσκεται σε τρομερή ανάγκη αλλαγής, αυτό μπορεί να είναι στο τέλος και το καλύτερο δυνατό σενάριο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Francois Duchene, *Jean Monnet: The First Statesman of Independence* (New York: W. W. Norton, 1994), p. 188; cited in David Marquand, *The End of*

the West: The Once and Future Europe (Princeton, N.J.: Princeton University Press), p. 31.

2. Mark Lander, "The U.S. Financial Crisis Is Spreading to Europe," *The New York Times* (October 1, 2009), p. C1.

3. Quote cited in Vincent Browne, "Let's Own Up to Our Part in the Burst Bubble," *The Irish Times* (April 6, 2011).

4. Expression borrowed from the title of a lead article that appeared in the London *Telegraph's* blog on April 28, 2010. See <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/7644709/Greek-debt-crisisspreading-like-Ebola-and-Europe-must-act-now-OECD-warns.html>.

5. See Terry McDonough and C. J. Polychroniou, "Ireland and Greece—A Tale of the Good Twin and the Bad Twin and Their Common Fate," *Progressive Economy @TASK* (February 7, 2011), 6.

6. An extended version of the analysis and critique on neoliberalism that just followed can be found in my online article "Europe in the Iron Grip of Neoliberal Fiscal Discipline and Anti-Labor Measures," published in *Truthout* (June 8, 2010).

7. See <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,774925,00.html>.

8. Quotes cited by BBC News on January 1, 2001. See <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1095783.stm>.

9. Commission of the European Community, "One Money, One Market: An Evaluation of the Potential Benefits and Costs of Forming an Economic and Monetary Union," *European Economy*, Vol. 44 (October 1990).

10. Robert Gilpin, *The Challenge of Global Capitalism: The World Economy in the 21st Century* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000), p. 205.

11. «Το ευρώ αποδείχτηκε ότι ήταν λάθος», συνέντευξη του Joachim Starbatty στον Χρόνη Πολυχρονίου, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, (24 Δεκεμβρίου 2010).

12. Αντιπρόσωπος αυτής της γραμμής σκέψης ήταν ο Γιάννης Στουρνάρας. Δείτε το άρθρο του, για παράδειγμα, «Οι προκλήσεις της οικονομικής πολιτικής», *Το Βήμα* (2 Ιανουαρίου 2000). Γενικός Διευθυντής του ΙΟΒΕ, ο Στουρνάρας είναι ένας από τους πιο αφοσιωμένους νεοφιλελεύθερους οικονομολόγους στην Ελλάδα και οι οικονομετρικές του αναλύσεις, συνήθως βασισμένες σε ένα απατηλό πλαίσιο αναφοράς σε σχέση με τον πραγματικό κόσμο των οικονομικών (οι προβλέψεις του για ανάπτυξη ως αποτέλεσμα του ανοίγματος των κλειστών επαγγελματιών στην Ελλάδα είναι ένα τυπικό παράδειγμα), παρέχουν την αιτιολογία για διάφορες ιδεολογικές αξιώσεις σχετικά με την ανάγκη για νεοφιλελεύθερη οικονομική μεταρρύθμιση και την δικαιολόγηση αντιλαϊκών κυβερνητικών πολιτικών.

13. Μια θαυμάσια ανάλυση των προβλημάτων που θα αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία με την ένταξή της στην ευρωζώνη μπορεί να βρεθεί στο βιβλί του Θοδωρή Πελαγίδη, *Η ελληνική οικονομία στην εποχή της «νέας πολιτικής»* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2001).
14. Figures cited in an article by Alessandro Gavazza and Alessandro Lizzeri titled “Transparency and Economic Policy,” which appeared in *The Review of Economic Studies*, Vol. 76, No. 3 (July 2009), p. 1025.
15. See Costas Meghir, Dimitri Vayanos, and Nikos Vettas, “The Economic Crisis in Greece: A Time of Reform and Opportunity” (August 5, 2010), pp. 5–6. The article is available at www.greekeconomistsforreform.com.
16. Τα στοιχεία προέρχονται από κείμενο στην *Ελευθεροτυπία* με τον τίτλο «Σήματα κινδύνου από το ισοζύγιο πληρωμών» (10 Ιουνίου 2001).
17. Γαλήνη Φούρα, «Ταμεία Υγείας: 500 δισ. έλλειμμα το 2000,» *Καθημερινή* (9 Μαΐου 2001).
18. Data for national employment levels and unemployment rates for 1999 are derived from *The Economic Report of the Bank of Greece*, No. 16 (December 2000), pp. 8–9.
19. Costas Lapavitsas, “Euro Exit Strategy Crucial for Greeks,” *The Guardian* (June 21, 2011).
20. Dimitris Malliaropoulos, “How Much Did Competitiveness of the Greek Economy Decline since EMU Entry?” *Eurobank Research: Economy and Markets*, Vol. 5, No. 4 (July 2010).
21. See <http://www.inflation.eu/inflation-rates/greece/historic-inflation/cpi-inflationgreece-2011.aspx>.
22. *The CIA World Factbook* (September 2009).
23. It seems, amazingly enough, that Andre Gunder Frank’s notion of the “development of the underdevelopment” is still a valid concept at the end of the first decade of the 21st century when examining core-periphery relations within the EU.
24. Bank of Greece, *Statistical Report of Economic Concurrence*, No. 82 (February 2005).
25. Bank of Greece, *Report of the General Director for the Year 2007* (Athens: Bank of Greece, 2008), p. 30.
26. See Meghir, Vayanos, and Vettas, “The Economic Crisis in Greece,” pp. 5–6.

27. Ibid., p. 7.
28. Ibid., p. 6.
29. Ibid., p.11.
30. Κώστα Βεργόπουλος, *Η αρπαγή του πλούτου* (Αθήνα: Εκδόσεις Α. Α. Λιβάνη, 2005), σελ. 75.
31. Βεργόπουλος, *Η αρπαγή του πλούτου*, σελ. 85.
32. Ibid.
33. Ibid.
34. This is the subtitle of a recently published book on the Greek crisis, probably the most comprehensive coverage of Greece's contemporary financial and economic problems so far. See Jason Manolopoulos, *Greece's Odious Debt: The Looting of the Hellenic Republic by the Euro, the Political Elite, and the Investment Community* (London: Anthem Press, 2011).
35. According to Transparency International, which monitors corruption, of the 27 countries that make up the EU today, Greece is tied with Bulgaria and Romania for the lowest spot while on the global scale it is squeezed between Colombia and Lesotho. Indeed, corruption in Greece may have increased even more after the adoption of the euro since the new currency provided ever greater opportunities to the political/ bureaucratic class to engage in corrupt practices.
36. Jason Manopoulos uses this term in his detailed discussion of the scandals that have plagued the Greek political class from the 1980s to the present. See Manolopoulos, *Greece's Odious Debt*, pp. 95–108.
37. See Effi Lambropoulou, "The Public Discourse on Corruption in Greece," *Internet Journal of Criminology* (2007), p. 3, at www.internetjournalofcriminology.com.
38. Greek Statistical Authority (March 18, 2010). See www.statistics.gr.
39. Cited on the website of the Greek Embassy in Washington, D.C. See <http://www.greekembassy.org/embassy/Content/en/Article.aspx?office=3&folder=1013&article=24631>.
40. Cited in the weekly Greek newspaper *To Pontiki* (February 22, 2011).
41. *Ελευθεροτυπία*, «Τα λουκέτα επιχειρήσεων στην επικράτεια» (9 Αυγούστου 2011).
42. Costas Douzinas and Petros Papaconstantinou, "Greece Is Standing Up to EU Neocolonialism," *The Guardian* (June 21, 2011).

43. See Liz Alderman and James Kanter, “Euro Zone Admonished to Act with One Voice,” *The International Herald Tribune* (September 6, 2011), pp. 1, 17.

Ο Χ. Πολυχρονίου είναι Ερευνητικός Συνεργάτης και Εταίρος Πολιτικής στο Ινστιτούτο Οικονομικών Λίβυ.